

KAPİTAL KAZANÇLARI VERGİSİ

Arif Nemli

Kapital kazançlarının gelir olup olmadığı, ferdin reel gelirinde bir artışa yol açıp açmadığı gerek teoride ve gerekse pratikte tartışmalı bir konudur. Normal gelirler gibi periodik olarak ve sürekli bir şekilde değil de zaman zaman ve beklenmeyen bir sırada ortaya çıkmış olmaları ve çoğu kez, enflasyondan da geniş ölçüde etkilenmeleri çeşitli ülkelerde bunların özel ve ılımlı bir vergi rejimine tabi tutulmalarına neden olmuştur. Bununla beraber, kapital kazançlarının bir bütün olarak homojen bir değer oluşturmaktan uzak bulunmaları bunların tümüyle diğer gelirlere nazaran düşük oranda vergilendirilmesini de haklı göstermez.

I — Kapital Kazançlarının Niteliği

Kapital malları, toprak ve dayanıklı tüketim malları gibi bir kısım değerlerin satın alındıkları tarihten bir süre sonra daha yüksek bir fiyat üzerinden satılmaları halinde bir kapital kazancı ile karşılaşmış olur. Bunun tersi olan bir durum, yani, söz konusu varlıkların, ancak, alış bedelleri altında kalan bir fiyatla elden çıkartılabilmeleri ise kapital zararlarına yol açar. Piyasa ekonomisi kurallarının egemen olduğu hemen hemen her zaman ve her yerde, şansı olan veya sergüzeşt peşinde koşan işbilir kişiler, sadece üretken faaliyetler katılıp gelir elde etmek yoliyle değil, fakat gelişme vadeden bölgelerde toprak edinmek, ilerisi için büyük ümit taşıyan işletmelerin hisse senetlerine yatırım yapmak veya benzeri varlıkları elde

etmek suretiyle kişisel mülklerini geniş çapta genişletebilmişlerdir. Çoğu kez, ferdin emek sarfetmesi veya bir rizikoya katlanmasını da gerektirmeyen bu tip kazançlar, söz konusu alanlara yapılan yatırımların kısa veya uzun bir süre sonra çeşitli nedenlerle piyasada bir değer kazanmasından kaynaklanır.

II — Kapital Kazançlarının Kaynakları

Kapital kazançları çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir. Eğer bir işletmede dağıtılmayan kârlardan otofinansman amacıyla yararlanılıyorsa o işletmeye ait hisse senetlerinin piyasa değeri yükselir. Aynı şekilde, işletme, yetenekli ve çalışkan yöneticiler eline geçmesi, yeni üretim metodlarının uygulanması yüzünden kârlı bir şekilde faaliyet göstermeye başlarsa hisse senetlerinin piyasa değerinde yine bir artışla karşılaşılır. Şehirleşme ve sanayileşme cereyanları da, büyük şehirler içinde ve civarındaki arsa değerlerini geniş çapta etkilediklerinden, kapital kazançlarının bellibaşlı kaynağı olarak varlıklarını hissettirmektedirler.

III — Kapital Kazançları ve Gelir

Niteliği ve kaynaklarına kısaca değindiğimiz kapital kazançlarının tabi olacağı vergi rejimi konusunda çeşitli ülkelerde teknisyenler ve bilim adamları arasında görüş ayrılıkları vardır. Kapital kazançları ücret, rant, faiz, kâr gibi gelir çeşitlerine geniş ölçüde benzeyen sadece değişik bir orijinden kaynaklanan bir gelir şekli midir? Eğer bu nitelikte görülüyorlarsa bunların da gelir kabul edilip diğer kaynaklardan sağlananlarla birleştirilmesi ve artan oranlı tarifeye göre vergilendirilmesi gerekir. Bu durumda, yalnız, kapital zararları için de, vergiye tabi gelirden bir indirim yapma olanağı tanınır.

Yoksa kapital kazançları normal gelirlere nazaran farklı bir nitelik ve karaktere mi sahiptir? Böyle olduğu varsayılırsa bunların vergi dışı bırakılması gerekir. Bu görüş Büyük Britanya Milletler Topluluğuna giren birçok ülkede benimse-

nen düşünce ve izlenmekte olan politikayı temsil eder (1).

Diğer taraftan, kapital kazançlarının gelir vergisi içinde belli bir vergilendirme kapasitesine sahip olduğu, ancak, taşıdıkları özellikler bakımından değişik bir biçimde vergilendirilmesi gerekeceği düşüncesi savunulabilir. Günümüzde yaygın bir kabul gören tez budur.

1 — Geniş Anlamda Gelir ve Kapital Kazançları

Geniş anlamda gelir ferdin yıl içinde yaptığı tüketim harcamaları ile varlığında meydana gelen değişikliklerin cebrik toplamıdır. Diğer bir deyişle, geliri belirleyebilmek için ferdin yıl içinde servetine yaptığı ilâveleri tüketim harcamalarına eklemek, servetinde meydana gelen azalmaları ondan çıkartmak gerekir. Bu işlem yapılırken, sadece, servetin miktarında ve bileşiminde oluşan değişiklikler değil fakat değerindeki artış ve azalışlar da dikkatle izlenir.

Fert dönem içinde servetine yeni birşey katmamış olsa bile sahip olduğu varlıkların piyasa değerinde bir yükselme olması onun gelirini yükseltmek yönünde etkili olur. Aksi yönde meydana gelen bir gelişme ise gelirin azalması sonucunu verir. Bir fert ücret şeklinde elde ettiği 10.000 TL. lik bir tutarın tümünü tüketim harcamasına yöneltiyorsa ve sahibi bulunduğu hisse senetlerinin piyasa değeri dönem içinde 50.000 TL. dan 70.000 TL. ya çıkmış bulunuyorsa onun geliri yukardaki formüle göre 30.000 TL. dir. Eğer, tüketim harcamaları aynı düzeyde kalmakla birlikte hisse senetlerinin piyasa değerinde 20.000 TL. lik bir azalma meydana gelmişse onun yıllık geliri bu kez negatif 10.000 TL. olacaktır.

Henüz, varlıklar piyasada satışa çıkarılmadığı için kapital kazancı gerçekleşmemiştir. Buna rağmen, değer artışı tüketim harcamasına eklenecek ve artan oranlı bir tarifeye göre vergilendirilecektir. Geniş anlamda gelir kavramını savunanlar ferdin kapital kazancı şeklinde sahip olduğu potansiyeli

(1) Dan Throop Smith, Federal Tax Reform, Mc Graw - Hill Book Comp., New York 1961, s. 119

her an gerçekleştirebileceği ve bu yoldan yaşam düzeyinde büyük bir ferahlık ve değişiklik meydana getirebileceği düşüncesinden hareket ederler. Ancak, doğuracağı çeşitli sorunlar nedeniyle bu gelir kavramı vergi kanunlarına aksedememiştir. Yüklümlülerin sahip olduğu hisse senedi, tahvil, taşınmaz mülk v.s. gibi yatırımların her yıl yeniden değerlendirilmesi, artan oranlı tarifeye göre hesaplanacak büyük miktardaki vergiyi ödeyebilmek için varlıkları düşük fiyatlarla elden çıkartmak zorunda kalınması bu alanda karşılaşılabilecek sorunlardan bazılarıdır.

2 — Tarımsal Gelir Kavramı ve Kapital Kazançları

Büyük Britanya Milletler Topluluğunun kapital kazançlarını vergi dışı bırakma yolunda sahip olduğu geleneksel eğilim tarımın ekonomik faaliyet içinde önemli bir yer tuttuğu devirde geliştirilen bu gelir kavramından esinlenmiştir. Buna göre, gelir yıllık ürünü veya onun para ile belirlenen değerini ifade eder. Kapital ise işlenen, değerlendirilen arazidir. Tarımsal gelir toprağın çeşitli işlemlerden geçirilmesi ve hasad zamanı gelince de ürünlerin toplanması suretiyle düzgün aralıklarla, sürekli ve periodik olarak elde edilir. Arazinin, binaların ve diğer kapital mallarının satılmasından sağlanan kazançlar geçici ve beklenmeyen nitelikte oldukları için bu gelir kavramının dışında kalır. Çünkü, bunlar alışılmış bir şekilde ve belli bir amaca yönelik olarak sürdürülen üretken faaliyetlerin sonucu değildir. Bunlar umulmadık zamanlarda ve kendiliğinden ortaya çıkarlar. Basiret sahibi bir kimse söz konusu kazançları normal gelirden ayrı tutar. Onları tüketim amacıyla kullanmayıp kapitaline ekler.

İngiltere ve Kıt'a Avrupasında kanunî bir gelir kavramı geliştirme yolunda geçmişte harcanan çabalar arazinin bölünmeden nesilden nesile geçmesini sağlama amacına yönelmiş bulunuyordu. O devirde, taşınmaz mülk ekonomide önemli bir yer tuttuğu için geliştirilen kapital ve gelir kavramları da bu olgudan esinlenmiştir. Yargı organlarınca benimsenen görüşe göre bir kimsenin kapitali veya mülkü onun sahip ol-

duğu çiftlik veya çiftlikler dizisidir. Gelir ise toprağın sağla-
dığı, fakat ondan fizikî olarak ayrılabilen üründür.

Taşınmaz mülkün değerinde meydana gelen artışlar yaşam boyu toprağı kullanma hakkına sahip kişinin gelirine eklene-
mez. Çünkü o, toprağı satmak olanağına sahip değildir. Bu durum karşısında, kapital değerinde meydana gelen yükselmeler gelir olarak kabul edilemeyeceğı gibi, değer kayıpları da geliri azaltmak yönünde etkili olamaz (2).

IV — Kapital Kazancını Gelirden Ayıran Kriterler

Üretken faaliyetlere girişip ücret, faiz, kâr şeklindeki gelirlerden bir veya birkaçını elde etme ferdin tüketim düzeyi ve tasarrufta bulunma gücü üzerinde nasıl etkili oluyorsa gerçekleşmiş kapital kazançları için de aynı şey söylenebilir. On yıl önce 10.000 TL. sına satın alınan araziyi bugün 100.000 TL. sına satmak veya beş yıl önce tanesi 1.000 TL. dan alınan 10 adet hisse senedini bugün tanesi 2.500 TL. dan elden çıkartmak kişilerin satınalma gücünü çok kez yükseltir ve refah düzeyini etkiler.

Ferdin henüz gerçekleşmemiş olsa bile kapital kazançları konusunda büyük bir potansiyele sahip olması (piyasa değeri çok yükselmiş çeşitli varlıkları elinde bulundurması) ekonomide mevcut üretim faktörlerini kendisinin talep edeceği mal ve hizmetlere doğru kaydırma konusunda ona büyük güç ve olanak kazandırır.

Bu gerçeklerden çıkan sonuç kapital kazançlarını da gelir kadar fertlerin vergi ödeme güçlerini etkilemekte oluşudur. Bununla beraber, uzun vadeli kapital kazançları, diğer gelirlere nazaran, çeşitli nedenlerle birçok ülkede ılımlı bir vergi rejii-

(2) Lawrence H. Seltzer, The Nature and Tax Treatment of Capital Gains and Losses, National Bureau of Economic Research, 1951, s. 25-26 İngiltere'de 1962 yılından itibaren kısa vadeli kapital kazançlarının vergilendirilmesine başlanmıştır.

mine tabi olmaktadır. Bu husus, kapital kazançlarını normal gelirden ayıran kriterlerin önemini artırır.

1 — Elde Tutma Süresi

Vergicilikte kapital kazançlarını diğer gelirlerden ayırma-
da kullanılan kriterlerden biri budur. Eğer, hisse senedi, ara-
zi, tahvil, otomobil, ev, mücevherat, tablo v.s. gibi kapital malı
veya dayanıklı tüketim malları kanunun öngördüğü süre dol-
madan alış fiyatını aşan bir bedel üzerinden satılmışsa kısa
vadeli kapital kazançları ile karşılaşılır. Bu süre A.B.D. de 6
aydır. Gerek bu ülke ve gerekse diğer ülkelerde bu süre deği-
şik zamanlarda farklı boyutlara büründüğü gibi, bazı devlet-
ler bazı varlıklar için değişik bir süre belirleme yoluna da
gitmişlerdir. (3)

A.B.D'deki uygulamaya göre 6 aydan daha kısa bir süre
içinde alınıp satılan varlıklar üzerinden elde edilen değer ar-
tışları kısa vadeli kapital kazancı, 6 aydan daha uzun bir sü-
re geçtikten sonra gerçekleştirilen değer artışları ise uzun va-
deli kapital kazançlarıdır. Kısa vadeli kapital kazançları nor-
mal gelirler gibi işlem görür. Yani, diğer kaynaklardan sağ-
lanan gelirlerle birleştirilerek artan oranlı tarifeye göre ver-
gilendirilir. Uzun vadeli kapital kazançları ise ılımlı bir ver-
gi rejimine tâbidir. Yükümlü için iki seçenek vardır. O, ya
uzun vadeli kapital kazançlarının yarısının diğer gelirleriyle
birleştirilerek artan oranlı tarifeye göre vergilendirilmesini
veya bunların gelir vergisi dışında ele alınmasını isteyebilir.
Bu durumda, uzun vadeli kapital kazançlarına % 25 oranı
uygulanır. Yükümlünün ölüm ânına kadar satışa çıkarmadı-
ğı varlıkları üzerinden mirascıların gerçekleştireceği kapital
kazançları ise vergilendirilmez.

2 — Edinme Amacı

Kanunun öngördüğü belirli süre uzun vadeli kapital ka-
zançlarını kısa vadeliyelerden ayıran bir kriter olup kapital

(3) Ibid. s. 12-13

kazançlarının normal gelir gibi mi işlem göreceği, yoksa daha düşük oranda mı vergilendirileceği konusunda her zaman geçerli ve tutarlı sonuçlara varılmasına olanak tanımaz. Söz konusu kriter, sadece, ferdin ticarî amaçla değil de servetine katmak için satınaldığı varlıklar üzerinden gerçekleştirdiği değer artışlarının kısa vadeli mi yoksa uzun vadeli mi olarak nitelenmesi gerektiğini belirlemeye yarar.

Kapital kazancını gelirden ayırmada kullanılacak bir başka kriter ferdin değer artışına uğrayan malları edinirken tasarladığı amaçtır. Bir kimsenin üzerine ev yaptırmak için bir süre önce aldığı arsayı satışa çıkarması ve bu sayede bir değer artışı elde etmesi halinde onun kapital kazancı sağladığı açıktır. Diğer taraftan, bir iş adamının büyük bir arazi satınaldıktan sonra bunu parselleyip müşterilere satması durumunda elde ettiği kâr ticarî gelir niteliğindedir. Değer artışı yoluyla sahibine kapital kazancı akımı sağlayacak varlıkların ferdin envanterine giren, normal olarak alış verişe konu ettiği ve sadece bu amaçla satınaldığı mallar niteliğinde olmaması gerekir. Çiftçinin veya uzun vadeli spekülâtif amaç taşıyan bir başka kimsenin arazi edinmesi ve bunu bir süre sonra değer artışı sağlayacak şekilde elinden çıkartması, yukardaki koşulların bulunmaması nedeniyle, ticarî gelire değil fakat kapital kazancına yol açan bir işlemdir.

V — Kapital Kazançlarının Vergilendirilmesi

Geniş anlamda gelir kavramına bağlı kalındığı takdirde kapital kazançlarının nasıl ağır bir şekilde vergilendirilmesi gerekiyorsa, tarımsal gelir kavramının benimsenmesi halinde de söz konusu kazançların tamamen vergi dışı kalması gibi bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Oysa ki, bazı ülkeler bu iki uçtan birini benimsemek yerine orta bir yol izlemekte, kapital kazançlarını ılımlı bir vergi rejimine tabi tutmaktadırlar.

1 — İlimli Vergi Rejiminin Nedenleri

Kapital kazançlarının vergicilikte özel işlem görmesi, çoğu kez, bunların ferdin satınalma gücünde reel bir artış

sağlıyamamasından ileri gelir. Çünkü, söz konusu kazançlar her zaman ve yer yerde şehirleşme ve sanayileşme cereyanlarının, ferdin refahını, yaşam düzeyini etkileyen diğer beklenmeyen gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta olmayıp başka faktörlerin de bunların oluşumunda rolü vardır.

A) Kapital Kazançları ve Fiyatları Genel Seviyesi

Kapital kazançları, çoğu kez, fiyatlar genel seviyesindeki artışların ürünüdür. Bu bakımdan ferdin satınalma gücünde reel bir artışa yol açmazlar. Bir kimse on sene önce 100.000 TL sına bir ev satınalmış olsa ve bugün onu 200.000 TL ya satsa aslında bir kapital kazancı elde etmiş olur. Fakat, fiyatlar genel seviyesi bu dönem içinde % 100 bir artış kaydetmiş bulunuyorsa ferdin satınalma gücünde kapital kazancı yüzünden reel bir artış olduğu ileri sürülemez. Söz konusu kimse yeni bir ev almak isterse enaz 200.000 TL ödemek zorundadır.

B) Kapital Kazançları ve Piyasa Faiz Haddi

Bazan kapital kazançları piyasa faiz haddindeki bir düşmenin sonucu olarak ta ortaya çıkar. 100 TL itibarı değerli ve her yıl % 5 faiz getiren bir tahvilin reel değeri piyasa faiz haddi % 2,5 a düşünce 200 TL sına çıkar. Fert bu koşullar altında tahvilini paraya çevirmek istese 100 TL lık bir kapital kazancı elde eder. Fakat, bu, onun satınalma gücünde meydana gelen reel bir artışın göstergesi olamaz. Çünkü, o, yılda 5 TL gelir sağlayan yeni bir tahvil satınalmak istediği zaman 200 TL ödemek zorunda kalacaktır.

2 — İlimli Vergi Rejiminin Yararları

Kapital kazançlarının diğer gelirlere nazaran özel işlem görmesi, düşük oranda vergilendirilmesi aşağıda belirtilen yararları sağlar.

A) Artan Oranlı Tarifeden Sakınma

Önce de değinildiği gibi, uygulamada, kapital kazançlarına, ancak, varlıklar satış yoluyla elden çıkarılıp değer artışı fiilen gerçekleştikten sonra erişilmektedir. Eğer, söz konusu kazançlar ılımlı bir vergi rejimine tabi tutulmayıp ta gelir vergisi içinde ücret, faiz, kâr gibi diğer gelirlerle birleştirilerek artan oranlı bir tarifeye göre vergilendirilseydi yükümlü, vergi adaletine ters düşecek şekilde ağır bir yük altında bırakılmış olurdu. Bunun nedenini gelir vergisinin artan oranlı tarifesinde aramak gerekir.

Söz konusu tarife, sadece yıllık gelirlere uygulandığı takdirde vergi adaletine uygun düşer. Yıllar boyu birikip te belli bir süre sonunda birden gerçekleştirilen kapital kazançları tümüyle artan oranlı tarifeye göre vergilendirilmek istenirse yükümlü haksız ve dayanaksız olarak fazladan vergi ödemek zorunda bırakılmış olur. Hapital kazançlarının ılımlı vergi rejimine tabi tutulmasının bir nedeni budur. Ancak, izlenen amaç, sadece, artan oranlı tarifenin doğuracağı haksız ve ağır vergilendirmeyi önlemekten ibaretse bu konuda önlem alınırken şu noktaların da göz önünde bulundurulması gerekir. (4)

a) Haksız vergilendirme uzun yıllar boyu birikip te belli bir sürenin sonunda birdenbire gerçekleştirilen kapital kazançları için söz konusu olduğuna göre, sadece, elde bir yıldan daha uzun bir süre tutulan varlıklar üzerinden gerçekleştirilen değer artışları gelir vergisi dışında ve düşük oranda vergilendirilmelidir. Bir yıl veya daha kısa bir süre içinde alınıp satılan varlıklardan kaynaklanan kapital kazançlarının artan oranlı tarifeye tabi tutulması vergi adaletine ters düşme-yeceğinden bunların düşük oranda vergilendirilmesi gerekmez. Halen, A.B.D. de yürürlükte olan ve kısa vadeli kapital kazançlarını uzun vadeli kapital kazançlarından ayırmada kriter olarak kullanılan altı aylık sürenin kısaltılması yolundaki

(4) Dan Throop Smith, a.g.e. s. 124-125

önerilerin, bu yönden bakıldığında, haklı görülmesi için herhangi bir neden yoktur.

b) Önce de değinildiği gibi, A.B.D. de gelir vergisi yükümlüleri isterlerse uzun vadeli kapital kazançlarının sadece yarısını diğer gelirleriyle birlikte beyannamelerinde gösterip artan oranlı tarifeye göre vergilendirilmesi yolunu seçebilirler. Bu durumda, gelir vergisi tarifesinde, örneğin, % 20 oranının uygulandığı dilime giren bir kimse uzun vadeli kapital kazançlarının sadece % 10'unun vergi yoluyla elinden çıkması gibi bir sonuca erişmeyi amaçlar.

Oysa ki, normal geliri ve gerçekleşmiş kapital kazançları toplamı ilk dilim sınırını aşmayacak kadar düşük bir düzeyde kalan yükümlüler için bir yıldan daha uzun süreli kapital kazançlarının gerçekleştirildikleri yılın diğer gelirleriyle birlikte vergilendirilmesi tarife yönünden adaletsiz bir işlem olarak nitelendirilemez. Çünkü artan oranlı tarife söz konusu yükümlüler üzerinde etkili değildir. Bu bakımdan, uzun vadeli kapital kazançlarının diğer gelirlerden ayrı olarak % 25 oranında vergilendirilmesi yerine, bütün yükümlüler için zorunlu ve geçerli olmak üzere, sadece yarısının diğer gelirlerle birleştirilip beyannameye eklenmesi yolunda yapılan öneri, sadece, ılımlı vergi rejimine gerekçe olarak gösterilen artan oranlı tarifenin kapital kazançları üzerinde ağır ve haksız bir yük doğuracağı düşüncesinden kaynaklanmış olamaz.

c) Bu alanda benimsenebilecek ideal bir sistem vergi dışı bırakılacak kapital kazancı payının varlığı elde bulundurma süresine paralel olarak artmasını sağlayacak biçimde formüle edilmiş olmalıdır. Gerçekten, elde tutma süresi uzadıkça, realize edilmiş kapital kazançlarının artan oranlı vergi tarifesi karşısında ağır ve haksız bir şekilde vergilendirilme olasılığı artar.

Ancak burada bir noktayı da gözden uzak tutmamak gerekir. Az önce, yükümlünün gelir vergisi tarifesinde kapital kazancı ve diğer gelirleriyle birlikte ilk dilim sınırları içinde kal-

dığı sürece, uzun vadeli kapital kazançlarının belli bir yılın gelirleriyle birlikte vergilendirilmesinin vergi adaletine ters düşmeyeceğine değinilmişti. Eğer, yükümlü diğer kaynaklardan sağladığı gelirlerin yüksekliği nedeniyle esasen marjinal oranın uygulandığı gelir dilimine de giriyorsa gerçekleşmiş uzun vadeli kapital kazançlarının diğer gelirlerle birleştirilerek vergilendirilmesi, artan oranlı tarife yine bunlar üzerinde etkili olamayacağından, vergi adaletine ters düşen sonuçlar doğurmaz.

Yükümlünün diğer kaynaklardan 1.000.000 TL. geliri varsa gerçekleşmiş kapital kazançları marjinal oran olarak kabul ettiğimiz % 70 in uygulandığı bir milyondan sonraki gelir kısmını oluşturacaktır. Bu durumda, on yıl boyunca değer kazanan ve onuncu yıl varlığın satışı yoluyla birden gerçekleştirilen 10.000 TL. lık kapital kazancı, topluca, % 70 oranının uygulandığı dilime girer. Diğer bir deyişle, artan oranlı tarifelin düşük gelirli yükümlülerin kapital kazançları kadar yüksek gelirli kimselerin kapital kazançları için de haksız ve ağır bir vergilemeye yol açtığı ileri sürülemez. Fakat, bu iki uç arasında kalan yükümlüler bakımından, diğer gelirlerle birleştirilecek kapital kazancı payını varlığı elde tutma süresiyle ters orantılı olarak değiştirme olanağı vardır. Bununla izlenen amaç alış ve satış tarihleri arasında uzun bir süre geçmiş varlıklar üzerinden gerçekleştirilen kapital kazançları söz konusu olduğunda değer artışının, daha düşük bir payının diğer gelirlerle birleştirilmesi ve böylece, sadece, yıllık gelirlere uygulanması gereken artan oranlı tarifelin uzun vadeli kapital kazançları bakımından doğuracağı haksızlığa karşı önlem alınmasıdır. Uzun vadeli kapital kazançlarının gelir vergisi içinde ele alınmak istenmesi halinde ortaya çıkan bu sorun hernekadar şu veya bu yoldan bir çözüme kavuşturulabilirse de neticede vergi sistemi basitlik ve açıklığından çok şey kaybedip karmaşık bir hâl alır. Çünkü, bu durumda, varlığı elde tutma süresi kadar, yükümlünün diğer kaynaklardan sağladığı gelirin toplam tutarı, tarifede hangi dilimlere girdiği v.s. gibi hususların da araştırılması gerekir.

B — Ekonomik Gelişme ve Kapital Kazançları

Uzun vadeli kapital kazançlarının ılımlı bir vergi rejimine tabi olması riskli yatırımlara özendirici bir nitelik kazandırmak suretiyle kalkınma hızı üzerinde olumlu etkiler yapar. Dikçe artan oranlı tarifeye sahip bir gelir vergisi müteşebbislerin riskli yatırımlara gitme arzu ve eğilimlerini azalttığı gibi, özel tasarrufu da geniş ölçüde kurutur.

Kanun koyucu kapital kazançlarını ılımlı bir vergi rejimine tabi tutmakla, bilerek veya bilmeyerek, sistem içinde, gelir vergisinin olumsuz etkilerini giderecek bir boşluk bırakmıştır (5). Riskli yatırımlara girişen müteşebbislerin yeni üretim metodlarını geliştirdikleri, değişik mamûller meydana getirdikleri için kalkınmaya olan katkıları yüksek bir düzeydedir. Uzun vadeli kapital kazançlarının düşük oranda vergilendirilmekte oluşu bunları, başarılarının ürününü kapital kazancı şeklinde elde etmeye yöneltir.

Bunun nedeni, gelir vergisinin riskin gerçekleşmemesi halinde, elde edilen gelirin önemli bir kısmını devlete transfer etmesi, başarısızlık durumunda ise, ancak, sınırlı ölçüde (örneğin, beş sene ileriye, iki sene geriye doğru) zarar mahsubuna olanak tanınmasıdır. Uzun vadeli kapital kazançlarının düşük oranda vergilendirilmesi, bu yüzden, riskli yatırımlara girişen müteşebbisleri başarılarının ürününü piyasa fiyatı yükselen hisse senetlerini satmak suretiyle elde etmeye yöneltir. Dolaşısıyla, gelir vergisi dikçe artan oranlı tarifesi, yüksek marjinal oranı ve sınırlı zarar mahsubu olanakları ile özel yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler yaparken, uzun vadeli kapital kazançlarının düşük oranda vergilendirilmesi gelişme bakımından stratejik önem taşıyan riskli yatırımlar bakımından müteşebbisler üzerinde özendirici etki yapar ve büyüme hızının düşmesine engel olur.

(5) J. Keith Butters, Verginin Fertlerin Yatırım Kapasiteleri ve Politikaları Üzerindeki Tesirleri, İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsü Tercüme-leri, seri III, Fakülteler Matbaası, 1967, s. 10-24

3 — İlimli Vergi Rejiminin Sakıncaları

Uzun vadeli kapital kazançlarının ilimli bir vergi rejimine tabi tutulması sistem içinde vergi adaletini zedeleyici ve vergi verimini düşürücü yönde etkiler yapar.

A — Sermaye Şirketlerinde Dağıtılmayan Kârlar Sorunu

Sermaye şirketlerinin kârlarına önce kurumlar vergisi, daha sonra, hisse senetleri üzerinden ortaklara pay dağıtımı söz konusu olduğu takdirde, ayrıca, gelir vergisi uygulanır. Fakat, ortaklara kâr dağıtımı yapılmıyorsa işletmede alıkonan fonlar üzerinden gelir vergisi ödenmeyecek demektir. Türkiye'de dağıtılmayan kârlar üzerinden gelir vergisi için sadece % 20 oranında bir stopaj yapılmaktadır.

Diğer taraftan, bir kollektif şirkette ortaklar dağıtılsın veya dağıtılmasın kendilerine düşen kâr hissesi üzerinden gelir vergisi ödemekle yükümlüdürler. Sermaye şirketleri için söz konusu olan bu avantajlı durum kollektif şirket ortakları için özendirici bir nitelik kazanabilir. Yani onlar da kurum şeklinde organize olmayı tasarlayabilirler. Ancak, ortakların şirketten elde ettikleri gelir onları tarifede yüksek dilimlere uygulanan oranlara tabi tutacak bir seviyeye erişmiyorsa işletmenin hukuki statüsünü değiştirmekle vergiden fazla bir tasarruf sağlanamaz. Örneğin, kurumlar vergisi oranı % 50 olsa ve kollektif şirket ortaklarından gelirlerinin ortalama % 40 veya 45 gelir vergisi yoluyla ellerinden alınmış olsa sırf daha az vergi ödemek amacıyla kurum şekline dönüşme onlar için çekiciliğini kaybeder.

Yeni gelişmekte olan işletmeler için dağıtılmayan kârların finansman kaynağı olarak taşıdığı önem ortadadır. Yeni yatırımlar bu fonlardan beslendiği sürece devlet bunları gelir vergisi dışında bırakmakla ekonomide büyüme hızını teşvik etmek amacına hizmet etmiş olur. Kanun koyucu, fertleri ödeme güçlerine uygun bir şekilde vergilendirmek için diğer önlemler yanında tarifede marjinal oranı yüksek tutabilmektedir. Bu da özel sektör yatırımları için gerekli tasarrufun geniş çapta kurutulması gibi bir sonuç verdiğiinden vergide ödeme

gücü ilkesi, fazla ileri gidildiği takdirde, ekonomik kalkınmayı
baltaalayıcı bir nitelik kazanır. Söz konusu çelişkiyi mümkün
olduğu ölçüde azaltmak amacıyla devlet ya bütün yatırımlar
veya, sadece, ekonomik kalkınma bakımından stratejik önem
taşıyanlar için vergi bağışıklığı sağlayıcı önlemler alır. Yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman v.s. bunlar arasındadır. Kurumların dağıtılmayan kârları kalkınma hızını arttırıcı yatırımlara aktığı sürece, bunların gelir vergisi dışı bırakılabilmesi de aynı amaca yönelik bir önlem niteliğinde görülebilir.

Ancak, dağıtılmıyan kârların gelir vergisi dışı kalması olağınan bazan vergi kaçırma amacıyle de yararlanılabilmektedir. Kurumda çok sayıda hissesi olan ortak ağırlığını ortaya koyarak kâr dağıtımını, diğer kaynaklardan elde ettiği gelirlerin düşük bir seviyede kaldığı veya zarara dönüştüğü yıllara rastlatacak şekilde ayarlıyabilir. Böyle davranmakla artan oranlı tarifede yüksek dilimlere girmekten (çeşitli kaynaklardan gelen gelirin birleştirilerek vergilendirilmesi ve zarar mahsubu yüzünden) kurtulmuş olur. Gerçi bu durumda, işletmede alıkonan kârlar bir gün ortaklara transfer edilince onlar elinde gelir vergisine tabi olacaktır. Ancak, dağıtım zamanı o şekilde seçilmektedir ki hiç olmazsa bazı ortaklar için daha az gelir vergisi ödeme olanağı doğabilsin.

Ayrıca, uzun vadeli kapital kazançlarının düşük nispette vergilendirilmesi veya tamamen vergi dışı kalması vergi kaçırma isteyen yükümlüler için sistem içinde bir açık kapı olarak durmaktadır. Kurum kârları dağıtıldığı takdirde bunların hemen hemen üçte ikisine yakın bir kısmının elinden vergi şeklinde çıkacağını çok iyi bilen bazı yükümlüler bu yola gidilmeyip kârların işletmede alıkonmasını tercih etmektedirler. Böyle bir politika izlendiği takdirde o kuruma ait hisse senedi fiyatlarının piyasada yükselme göstereceği bir gerçektir. Bir süre sonra hisse senedini satan ortak şirket kârını kapital kazancı şeklinde elde etme olanağına kavuşmuş olur. Bu durumda, dağıtılmayan kârlar gelişme amacından çok gelir vergisinden kaçma maksadına hizmet etmiş olmaktadır.

Kâr dağıtımından oto finansman yoluyla işletmeyi genişletmek, iş konusuna giren alanlarda yeni yatırımlar yapmak için değil de sadece gelir vergisinden kaçma amacıyla vâzgeçilmiş olması, kuşkusuz, önlenmesi gereken bir tutum ve davranıştır. Eğer, kapital kazançları normal gelirler gibi toplama yapmak suretiyle artan oranlı tarifeye göre vergilendirilseydi vergi kaçırma düşüncesiyle hareket eden yükümlüler için bu yola başvurma olanağı kalmıyacaktı. A.B.D.'de bir ara uygulanan **alınan kazançlar vergisi**, bir yandan, oranlarının gelir vergisine nazaran düşük olması, diğer taraftan, dağıtılmayan kârlardan finanse edilen yatırımların işletmenin iş konusuna, çalışma alanına girip girmediğini ispat etmede karşılaşılan güçlükler nedeniyle vergi kaçırma olayını önlemede başarılı olamamıştır.

B — Vergi Adaletsizliği ve Vergi Kaybı

Kapital kazançlarının ılımlı bir vergi rejimine tabi olması başka şekil ve yollardan da vergi kaybına neden olur. Bir defa, vergi strüktürü artan oranlı olma niteliğinden geniş ölçüde kayba uğrar. Kapital kazançları, daha çok, yüksek gelir tabakasını oluşturan fertler elinde toplandığından bunların düşük oranda vergilendirilmesi söz konusu kimselerin kamu harcamalarının finansmanına ödeme güçlerine uygun bir şekilde katılmalarını önler.

İkinci olarak, kapital kazançlarının gördüğü özel işlem vergi sisteminin yeknesaklığı üzerinde de geniş ölçüde olumsuz etkiler yapar. Uzun vadeli ve riskli yatırımlardan sağlanan gelirler, işçi-memur ücretleri artan oranlı tarifeye göre ağır bir şekilde vergilendirilirken arazi ve hisse senedi spekülasyonundan kazanç sağlayan kimselerin kamu harcamalarının finansmanına katılma payı çok düşük bir düzeyde kalır. Ödeme güçleri ve kişisel durumları aynı olan kimseler sırf değişik kaynaklardan gelir sağlamaları nedeniyle vergi karşısında değişik işlem gördükleri için vergi sistemi yeknesaklığını ve adil olma niteliğini kaybeder.

A.B.D.'de uzun vadeli kapital kazançlarının gelir vergisi içinde vergilendirilme olanağının da söz konusu olması ve bu durumda, değer artışının sadece yarısının bildirim formuna eklenme zorunluluğunun bulunması yükümlüyü kapital kazançlarını diğer kaynaklardan sağladığı gelirlerin düşük düzeyde kaldığı yıllarda gerçekleştirmeye yöneltir. Bu sayede, uzun vadeli kapital kazançlarının % 25 ten de düşük bir oran üzerinden vergilendirilme olanağı doğar.

Üçüncü olarak, kapital kazançlarının diğer gelirlere nazaran gördüğü özel işlem yükümlü ile maliye arasında anlaşmazlık ve sürtüşmelere yol açmak suretiyle verginin etkin bir şekilde uygulanmasını da ciddi şekilde güçleştirir. Bazı hal-lerde kapital kazançları ile gelir arasında kesin bir sınır çizmenin kolay ve hatta mümkün olmaması yükümlü ile maliyenin anlaşmazlığa düşmesine neden olabileceği gibi, verginin açık ve belirli olma niteliğini de zedeler.

C — Kapital Kazançları ve Hisse Senetleri

Kapital kazançları vergisi hisse senedi alım satımını belli bir ölçüde de olsa engellemek, kıymetli kâğıt fiyatlarında yükselmelere yol açmak suretiyle, sermaye piyasasının akıcılığını kaybetmesine, etkin bir şekilde işlemekten alıkonmasına da neden olur.

aa) Kilitlenme Etkisi

Kapital kazançları vergisi aleyhinde ileri sürülen bir başka husus ta söz konusu verginin zaman zaman kilitlenme etkisine yol açtığı, diğer bir deyişle, risk taşıma eğilimine sahip başarılı iş adamlarının fonlarını bir yatırım alanından gelişme vadeden diğer bir alana transfer etmelerini engellediği y-
lundadır. Bazı iktisatçılara göre, piyasada geniş ölçüde değer kazanmış hisse senetleri satışa çıkarılıp bunlar üzerinden ka-
pital kazancı gerçekleştirildiği zaman vergi ödeme zorunda ka-
linması, onları bu niyet ve eğilimlerinden vazgeçirebilir. Bu
da sermaye piyasasının etkin bir şekilde işlemesi üzerinde
olumsuz etkiler yapar.

Herşeyden önce şu noktayı belirtmek gerekir. Kapital kazançlarının geniş anlamda gelir kavramı benimsenmek suretiyle diğer gelirlerle birlikte, her yıl, artan oranlı gelir vergisi tarifesine göre vergilendirilmesi böyle bir sorun ortaya çıkartmaz. Kilitlenme olayı kapital kazançlarının çeşitli nedenlerle ılımlı bir vergi rejimine tabi olması ve birikme değil de ancak satış yoluyla gerçekleşme halinde vergiye konu olmalarından kaynaklanmaktadır. Hatta, söz konusu kazançların diğer gelirlerle nazaran düşük nispette vergilendirilmesinin bir nedeni de budur.

Ancak, A.B.D.'de uzun vadeli kapital kazançlarına halen uygulanmakta olan % 25 gibi düşük bir oranın da kilitlenme etkisine yol açtığı hususuna zaman zaman değinilmektedir. Ölüm ânına kadar elde tutulan hisse senetleri üzerinden sağlanacak kapital kazançlarına vergiden bağışıklık kazandırılmış olması, özellikle yaşlı insanları hisse senetlerini piyasaya sürmekten alıkoyan faktörlerden biridir.

Farzedelim ki, bir müteşebbisin bir süre önce 80 TL.'dan aldığı hisse senetlerinin bugünkü piyasa değeri 100 TL. dir. O, satış yaptığı takdirde 20 TL.'lık bir kapital kazancı gerçekleştirmiş olacak, dolayısıyla, % 25 üzerinden 5 TL.'lık bir vergi ödedikten sonra yeni bir hisse senedi almak için elinde sadece 95 TL. kalacaktır. İşte, piyasa değeri 100 TL. olan hisse senedinin vergi nedeniyle sadece 95 TL.'lık bir efektif paraya dönüştürülebilmesi, müteşebbisi halen elinde tuttuğu hisse senedini satmaktan alıkoymakta, dolayısıyla, risk taşıma eğilimi, yatırım yapma yeteneği ve tecrübesine sahip birçok iş adamının eski yatırımlardan yenilerine doğru kaymalarını engelleyici bir etki yapmaktadır.

Ancak, bu konuda daha sağlıklı ve geçerli bir sonuca varabilmek için kilitlenme etkisinin sadece kapital kazançları vergisinden kaynaklanmakta olmadığını hatırd tutmak gerekir. Yatırımcı hisse senedi cüzdanının bileşimini değiştirmek istediği zaman halen elinde bulundurduğu hisse senetlerini yeni satınalmak istedikleri ile gelir veya kapital kazancı poten-

siyeli yönünden karşılaştırır. Eğer, eskileriyle değiştirmek istediği yeni hisse senetleri bu bakımdan gelecek için büyük bir gelişme vadeliyorsa vergiye rağmen bu yola başvurmak onun için kazançlı olur. Kuşkusuz, bu karşılaştırma ve değerlendirilmede vergi de göz önünde bulundurulacaktır. Ancak, gerek kapital kazancı ve gerekse gelir yönünden büyük potansiyel taşıyan yeni hisse senetlerinin satın alınmasında, değer kazanmış eski hisse senetleri üzerinden ödenecek düşük oranlı bir vergi büyük bir önem ve anlam taşımaz.

Heller'e göre, halen elde tutulan hisse senetleri % 50 oranında bir değer artışı göstermiş olsa bile, % 25 oranındaki bir kapital kazançları vergisinin etkisi aşağıdaki koşullara göre yeniden alımda bulunulabildiği takdirde tamamen giderilebilir.

Müteşebbis % 1 veya biraz daha fazla fark vadeden hisse senedi almakla gelir durumunu, % 10 veya biraz daha fazla bir ek kapital kazancı potansiyeli taşıyan kıymetli kâğıda yatırım yapmakla kapital durumunu eski düzeyine getirebilir. Yeni hisse senedini yaklaşık % 8,5 oranında daha düşük bir fiyat üzerinden satın alınabilmesi halinde verginin etkisinden yine tamamen kurtulmuş olur. Kolejlerin ve vergi dışı bırakılan diğer kuruluşların alım ve satımları üzerinde verginin esasen etkisi olamayacağı gibi, kapital kazançları vergisi olsun veya olmasın, yatırımcı için düşük fiyatta alma ve yüksek fiyatta satma en büyük kazancı sağlayan formül olma niteliğini korumaya devam eder (6).

Yine bunun gibi, Seltzer de bir kıymetli kâğıdı satıp diğerini alma kararı üzerinde verginin önemli bir rol oynamadığını, diğer faktörlerin bu konuda daha büyük bir ağırlık ve etkinliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur (7).

(6) Herbert E. Newman, An Introduction To Public Finance, John Wiley and Sons. Inc., New York, 1968, s. 388

(7) John F. Due, Government Finance, Richard D. Irwin, Homewood Illinois, 1954, s. 146

bb) Hisse Senedi Fiyatları

Yukarıda, yatırım cüzdanlarının bileşimini değiştirmek isteyen müteşebbisler üzerinde kapital kazançları vergisinin yol açabileceği kilitlenme etkisine değinildi. Burada ele alınması gerekli bir başka konu yatırımcıların verginin yükünden ve fonları belli yatırımlar üzerinde dondurma etkisinden kurtulmak için rezervasyon fiyatlarını (satışta önerilecek fiyat) yükseltip yükseltemeyecekleri hususudur. Gemmill, değişik varsayımlardan hareket ederek ve çeşitli yatırımcı tiplerini göz önünde bulundurmak suretiyle bu konuyu incelemiştir (8). Fazla ayrıntıya girmeden, sadece bir fikir vermek amacıyla bu hususta, söz konusu yazıdan şu paragrafları nakledebiliriz:

“Kapital kazançları vergisi yatırımcının hisse senedi satışını, ancak, onun verginin olmadığı bir durumda satışta bulunmaya istekli görünmesi halinde önliyebilir. Kapital kazancı sağlamak amacıyla olan bir yatırımcı elinde tuttuğu kıymetli kâğıdın fiyatının düşeceğini ümit etmedikçe onu elde tutmaya devam edeceğinden, paraya dönüştürmeyeceğinden tahlilimizi bu çeşit bir bekleyişi varsayarak geliştirebiliriz.

Eğer, kapital kazançları vergisi yoksa, yatırımcı fiyatta bir düşme beklediği zaman onu elden çıkartmayı kendisi için yararlı bulur. Yeter ki bu düşme komisyoncu ücretini ve diğer giderleri aşacak derecede yüksek olsun. Kapital kazançları vergisi mevcut olduğu zaman yatırımcı, hisse senedinin yakın gelecekte şimdikinden daha yüksek bir fiyattan işlem göreceğini beklemediği sürece bugünden onu elinden çıkarmayı kârlı görür. Çünkü, bu durumda o, satışı geri bırakmakla kapital kazançları vergisinden kurtulamıyacaktır. Fakat, yatırımcı, eğer, yakın gelecekte fiyatta bir düşme beklemekle beraber, bunun geçici olacağına ve ilerde fiyatın şimdiki seviyesinin üstüne çıkacağına kesin olarak inanıyorsa bu durumda, o, satıp satmamaya karar verebilmek için gelecekteki fiyat yükselişinin derecesini tayin etmek zorundadır. Simdiden satmakla yatı-

(8) Robert F. Gemmill, Kapital Kazançları Vergisinin Kıymetli Kâğıt Fiyatları Üzerindeki Tesirleri, İstanbul Üniversitesi, Maliye Enstitüsü Tez Cümeleri Serisi III, Fakülteler Matbaası, 1967, s. 30-34

Yatırımcı kapital kazançları vergisinin yükümlülüğü altına girer ve aynı zamanda, o, yakın gelecekte piyasada bulmayı ümid ettiği fiyattan kıymetli kâğıdı yeniden satınalmakta kullanabileceği fonları elde eder.

Fiyatta beklenen düşme toplam vergi miktarı kadar olmadıkça yatırımcı yeniden satınalmadan sonra daha az tutarda kıymetli kâğıda sahip olacaktır. Bununla beraber, yatırımcının hisse senetlerini daha düşük fiyatla yeniden satınalma şansı ve gelecekteki vergi yükümlülüğünün, satıp yeniden satınalmama durumuna nazaran, daha düşük olabileceği gerçeği, eğer, beklenen fiyat yükselişi çok fazla değilse, daha çok miktarda kıymetli kâğıdı elde tutmanın avantajlarını aşar.

Burada, hisse başına piyasa değeri 100 dolar olan kıymetli kâğıttan elinde 100 tane tutan bir yatırımcının durumunu ele alacağız. Eğer yatırımcının kıymetli kâğıtları hisse başına 40 dolardan satınaldığını kabul edersek ve bütün kapital kazançlarının % 25 oranı üzerinden vergilendirildiğini varsayarsak, uzun vadeli fiyatın hisse başına 270 doları aşacağı beklenmediği sürece, fiyatta % 10 oranında bir düşme olasılığı karşısında hisse senetlerini elden çıkartması onun için yararlı olacaktır. Bu durumu bir tablo yardımıyla daha açık bir şekilde gösterebiliriz.

HİSSE SENETLERİNİ ELDE TUTMA VEYA SATMANIN ALTERNATİF SONUÇLARI

Yatırımcı kıymetli kâğıtlarını satar ve sağladığı hasılatla hisse başına 90 dolar dan 94,44 hisseyi yeniden satın alır.	Yatırımcı hisse başına 40 dolardan satın aldığı 100 adet kıymetli kâğıdı elinde tutar.
---	--

Fiyat \$ 120

Mevcutların piyasa değeri	11.333	12.000
Vergi (hisse başına 7.50)	708	2.000
Vergiden sonra kapital değeri	10.625	10.000

Fiyat \$ 270

Mevcutların piyasa değeri	25.500	27.000
Vergi (hisse başına \$ 45)	4.250	5.750
Vergiden sonra kapital değeri	21.250	21.250

Kapital kazançları vergisi başlıca amacı kapital kazancı sağlamak olan yatırımcıyı rezervasyon fiyatını bütün vergi yükümlülüğünü karşılayacak kadar arttırmaya, ancak, beklenen uzun vadeli fiyat artışının sınırsız olması ve o andaki piyasa fiyatının beklenen en düşük düzey olarak görülmesi halinde yöneltir. Fiyatta beklenen uzun vadeli artış sınırsız ise, o, elinde tuttuğu hisse senetlerinin hacmini azaltacak herhangi bir tutum ve davranıştan zarar görür.

Pratikte, fiyattaki uzun vadeli artışın sonsuz olmayacağı açıktır. Yatırımcı, bundan dolayı, rezervasyon fiyatını beklenen vergi yükümlülüğü kadar arttırmak zorunda değildir. Hisse senedi sayısında bir azalma olsa bile, düşen fiyatların hüküm sürdüğü piyasada satmak ve daha sonra yeniden satın almak kârlı olacaktır.”

Ayrıca, sermaye piyasasında fiyatlar yükselirken, yatırımcının vergi yüzünden daha az sayıda hisse senedi talep etme durumuna düşürülmesi yükselen fiyatların hüküm sürdüğü piyasada fiyat yükselişlerini sınırlamak yönünde etkili olur. Depresyon yıllarında ise, kapital kayıpları nedeniyle yatırımcılara tanınacak zarar mahsubu olanakları onları daha fazla hisse senedi talep etmeye yöneltmek suretiyle (eğer bekleşler de olumlu yönde geliyorsa) sermaye piyasasında fiyat düşüşlerinin hızından kaybetmesine yardımcı olur. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, kapital kazançları vergisinin hisse senedi fiyatlarını etkilemesi bazı koşullara bağlıdır ve yükselme derecesi ilk anda sanıldığı kadar büyük boyutlara erişememektedir.

VI — Sonuç

Yukardaki sahifelerde, kapital kazançlarının çeşitli ülkelerde ya tamamen vergi dışı bırakıldığı veya diğer gelirlere nazaran düşük oranda vergilendirildiği hususuna değinildi ve

bu özel işlemin hangi nedenlerden ileri geldiği ayrı ayrı ele alındı. Ancak, burada hatıra gelen ilk soru şudur: Söz konusu değer artışlarına vergiden bağışıklık tanınması veya ılımlı bir vergi rejimine tabi tutulması vergi sistemi içinde adaleti zedeleyici, verimi düşürücü bir etki yapmamakta mıdır?

Gerçekten, ekonomik gelişme bakımından büyük önem taşıyan riskli yatırımlardan sağlanan gelirler, işçi-memur ücretleri artan oranlı bir tarifeye göre ağır bir şekilde vergilendirilirken ve hatta, bu sonuncular enflasyonun etkisiyle haksız ve anlamsız olarak, yüksek oranların uygulandığı dilimlere yöneltilirken ferdin herhangi bir katkısının söz konusu olmadığı ekonomik ve sosyal gelişmelerden doğan kapital kazançlarının (taşınmazlardaki değer artışı gibi) ılımlı bir vergi rejimine tabi tutulması vergi ödeme gücü ilkesine ters düşer. Ferdin irade ve katkısı dışındaki gelişmelerden kaynaklanan ve reel gelirlerde büyük artışlara yol açan kapital kazançlarına artan oranlı tarifelerle erişilmesi yolunda atılacak adımlar kamu oyununda destek ve kabul görebilir. Nitekim, Türkiye’de gayrimenkul değer artışları son yıllarda gelir vergisi dışında fakat artan oranlı bir tarifeye göre vergilendirilmeye başlanmıştır.

Kapital değer artışlarının tümüyle ele alınmaları halinde homojen bir bütün olmaktan uzak oldukları görülür. Bunların bir kısmı özellikle enflasyondan, daha az önemli ölçüde olmak üzere piyasa faiz haddindeki düşmelerden doğan uzun yıllar boyu azar azar oluşup ta belli bir anda birdenbire gerçekleştirilen değer artışlarıdır. Gerçi, fiyat endekslerinden yararlanmak suretiyle, enflasyondan doğan kapital kazançlarını ferdin satınalma gücünde reel bir artışa yol açan değer artışlarından ayırdetmek olanağı bulunduğu gibi, bir yıldan daha uzun vadeli kapital kazançlarının ortalamasını bulmak ve böylece her yıla düşen kazanç payını vergilemede dikkate almak suretiyle bunların artan oranlı tarife karşısında haksız ve ağır bir şekilde vergilendirilmeleri önlenebilir. Ancak, alınacak bütün bu önlemler vergi sistemini daha karmaşık ve daha güç uygulanır bir hale getirdikten başka, maliyenin de daha fazla kaynak kullanmasını zorunlu kılar. Ayrıca, yükümlü ile vergi idaresi arasındaki anlaşmazlık ve sürtüşmeler yoğunluk kazanır. Diğer dolaysız vergileri etkin bir şekilde uygulama

olanaklarından yoksun bulunan gelişmekte olan ülkelerin kapital değer artışlarını vergi adaletine uygun ve büyük bir gelir sağlayacak şekilde uygulayabilmeleri esasen düşünülemez.

Ayrıca, bir kısım kapital kazançları konjonktür dalgalanmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu durumda, enflasyonist baskıların hüküm sürdüğü yıllarda sağlanan kapital kazançları depresyon yıllarının kayıpları tarafından karşılanır. Bir konjonktür devresi sonunda kazançlar kayıpları gidermiş olacağı için kapital değer artışlarının vergilendirilmesi bu bakımdan da gereksiz ve anlamsız olur. Çünkü, bu durumda, konjonktürün yükselme yıllarında vergi alınırken, depresyon senelerinde vergi iadesinde bulunma zorunluğu doğacaktır (9).

Konu ekonomik gelişme üzerindeki etkiler yönünden ele alınırsa denebilir ki, kapital kazançlarının ılımlı bir vergi rejimine tabi olması, kuşkusuz, yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman ve benzeri metodlar gibi, stratejik önemi olan riskli yatırımları teşvik etmek bakımından büyük önem taşır. Ancak, kapital kazançlarının, vergi adaletini sağlayan bazı önlemler alındıktan sonra, diğer gelirlerle birlikte vergilendirilmesi yoluna gidildiği takdirde gelir vergisi tarifesinde marginal oran düşürülebileceği gibi, tarifenin dikliği de yumuşatılabilir. Bu yoldan, gelir vergisinin riskli yatırımlar ve özel tasarruflar üzerindeki olumsuz etkileri giderileceği için vergi sisteminin ekonomik gelişmeye ters düşen yönleri düzeltilmiş olacaktır (10).

Kapital kazançlarının tabi olduğu vergi rejiminde yakın bir gelecekte radikal bir değişikliğe gitme yolunda henüz ufukta bir belirti görünmemektedir. Hal böyle olunca, verginin hiç olmazsa bugünkü bünyesi içinde belirli bir şekilde aksaklık gösteren yönlerinin düzeltilmesi yolunda bazı adımlar atılmalıdır (11).

Halen A.B.D.'de uzun vadeli kapital kazançlarını kısa vadelilerden ayırmada bir kriter olarak kullanılan elde tutma sü-

(9) Lawrence H. Seitzer, a.g.e., s. 18.

(10) John F. Due, Government Finance, Richard D. Irwin, Homewood, Illinois, 1968, s. 397-398

(11) Ibid, s. 398

resi altı ay olarak belirlenmiştir. Bu sürenin bir yıla çıkartılması, hatta daha da uzatılması aslında ticarî kâr niteliğinde olan gelirlerin ılımlı vergi rejiminden yararlanmalarına engel olmak bakımından zorunludur. Bu sayede, kısa vadeli olarak arsa ve kıymetli kâğıt spekülasyonuna girişen kimselerin elde ettikleri kazancın işçi ücretleri ve riskli yatırım gelirlerine nazaran özel işlem görmesi önlenmiş olur.

Yine bunun gibi, ölüm ânına kadar elde tutulan varlıklar üzerinden sağlanan kapital kazançlarının tamamen vergi dışı bırakılması terkedilmesi gereken bir politikadır. Bu durum, bir taraftan, kilitlenme etkisine yol açarken, diğer taraftan, büyük tutarlara erişen kapital kazançlarının tamamen vergi dışı kalması gibi bir sonuç doğurmaktadır.

Ayrıca, kapital zararlarının mahsubu konusunda daha cömertçe davranılması hem vergi adaletini sağlama ve hem de verginin risk taşıma üzerindeki etkilerini azaltma bakımından büyük önem taşır. Halen A.B.D.'de kapital zararlarının sadece 1.000 dolarlık bir kısmı kapital kazançlarından veya diğer gelirlerden indirilebilmektedir.

Bu arada, bir yatırımın paraya değil de aynı nitelikte diğer bir mal veya yatırıma dönüştürülmesi halinde gerçekleşecek kapital kazançlarının vergi dışı bırakılmasını öngören öneriler de vardır. Nitekim, A.B.D.'de halen, oturma amacı ile edinilen taşınmaz mülklerin alım ve satımından sağlanan değer artışları vergiden muaf tutulmuştur.

Bu çeşit bir özel işlemin sınırlarının genişletilerek, bu arada, hisse senedi ve tahvil alım satımlarından doğan kapital kazançlarına da uygulanması kilitlenme olayı ile sermaye piyasası üzerindeki olumsuz etkilerin önlenmesi bakımından gerekli görülebilir. Bu konuda karar verirken yapılacak şey vergi bağımsızlığı sınırlarını genişletmekle ekonomiye sağlanan yarar ve katkıların vergiden daha fazla bir fedakârlığa değer görülüp görülmeyeceğinin araştırılmasıdır. Aksi halde, verginin verimi bütübütün düşeceği gibi, vergi sisteminin yeknesaklığı ve adalet derecesi de bundan ters yönde etkilenir.